

винутих країн усвідомили вагому роль персоналу в ефективності діяльності підприємства. Безумовно це питання буде вивчатися і надалі, оскільки значення трудового потенціалу в майбутньому зростатиме, і обов'язковою необхідністю є і буде вивчення його з врахуванням специфіки управління підприємством та підвищення ефективності діяльності будь-якої організації.

Література

1. **Краснокутська Н.С.** Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 352 с.
2. **Мороз О.Т.** Методологічні основи формування системи управління трудовою діяльністю в умовах ринкової орієнтації економіки// Україна в ХХІ ст.: Концепції та моделі економічного розвитку. – Львів, 2000, ч. 2. – С. 49-52.
3. **Рудий В.І.** Стратегія вдосконалення кадрової політики підприємства// Формування ринкових відносин в Україні. – 2004, № 9. – С. 234-239.

УДК 336.22

Ю.Я. Ковальчук – Тернопільський ДЕУ

СИНТЕЗ КЕЙНСІАНСЬКИХ І НЕОКЛАСИЧНИХ ТЕОРІЙ ОПОДАТКУВАННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Проаналізовано передумови виникнення та базові постулати кейнсіанської та неоконсервативної теорій оподаткування. Висвітлено вплив посткейнсіанських та неоконсервативних ідей на формування податкового механізму економіки добробуту

Yu. Ya. Kovalchuk – State Economic University of Ternopil

Synthesis of Keynesian and neoclassic taxation theories and its impact on economic systems development

Precondition of beginnings and basic postulates of Keynesian and conservative (classical) tax theories are being analyzed. Influence of post-Keynesian and conservative ideas on formation of welfare economy tax system is covered.

В умовах ринкового середовища фінансова політика держави головним чином ґрунтується на системі фінансових важелів і стимулів, провідне місце серед яких займають податки, збори, інші обов'язкові платежі суб'єктів підприємництва, домогосподарств, інших категорій платників до бюджету та цільових фондів загальнодержавного значення. Податкові платежі як соціально-економічне явище виступають основним джерелом державних доходів, справляють відповідний (в інтересах суспільства) вплив на стан економічного розвитку в цілому та окремих його складових у розрізі господарських сегментів, зокрема, забезпечують реалізацію соціальних гарантій населенню країни.

Використання податків як фінансових важелів дістало глибоке теоретичне обґрунтування у працях класиків політичної економії, в наукових теоріях маржиналістів, представників "шведської" школи, однак глибинного змісту набуло у концепції фінансового втручання в економіку Дж. Кейнса [1] та протилежній їй неоконсервативній доктрині. Для з'ясування сутності домінуючих теорій оподаткування, простеження їх еволюції доцільно з'ясувати

причини їх виникнення, основні базові постулати, механізм застосування у фінансовій практиці, що і поставлено за завдання даного дослідження.

Світова економічна криза 1929-33 рр. засвідчила істотні недоліки у побудові економічної системи, віддзеркалила неспроможність останньої саморегулюватися і на цій основі досягати рівноваги у системі господарювання. Неокласична доктрина з її маржиналістськими ідеями виявилася неспроможною і на зміну їй прийшло кейнсіанство. З одного боку, кейнсіанство є прямим запереченням неокласицизму, а з іншого – воно увібрало у себе низку його важливих принципів. Так, маржиналізм з його суб'єктивно-психологічними постулатами знайшов у теорії Дж. Кейнса своє втілення й подальший розвиток.

Економічна доктрина Дж. Кейнса запропонувала шляхи поліпшення функціонування господарського механізму та пом'якшення суперечностей ринкової економіки. Всі попередні теорії виходили з того, що ринкове господарство має достатньо внутрішніх сил саморозвитку, має внутрішні саморегулятори для залагодження економічних проблем. Однак, як засвідчив досвід, теорія "автоматичного саморегулятора" безповоротно зазнала краху. Виправити становище, підвищити ефективність господарювання стало можливим тільки за допомогою державного втручання в економіку.

Дж. Кейнс розробив принципово нову теорію податків, спрямовану на державне регулювання економіки за умов ринкових відносин. Це регулювання здійснюється за допомогою різних економічних інструментів, у тому числі й податків, які Кейнс розглядає як "вбудовані механізми гнучкості", що амортизують кризові явища й рівномірно розподіляють податковий тягар залежно від доходів [1, с.156].

Кейнсіанська теорія виступає за прогресивне оподаткування, але обґрунтовує останнє не з позиції соціальної справедливості, а базуючись на концепції "граничних заощаджень". Кейнс сформулював "основний психологічний закон", в існуванні якого "ми можемо бути цілком впевнені не тільки з апіорних міркувань..., а й із досвіду...", і полягає він у тому, що люди схильні, як правило, збільшувати своє споживання зі зростанням доходу, але тією самою мірою, якою зростає дохід" [1, с.157]. Тому він вважав, що держава повинна вилучати за допомогою податків частину заощаджень і фінансувати за їхній рахунок державні витрати й інвестиції. "За "навмисного" використання податкової політики як інструменту справедливішого розподілу доходу вона... здійснюватиме найбільший вплив на зростання схильності до споживання" [1, с.155]. Загалом, на думку Кейнса, це приведе до економічного зростання.

"Вбудовані механізми гнучкості" є функцією бюджетів так само, як і прогресивного податку. У даному випадку, вважає Кейнс, високі податки мають позитивне значення. Зниження податків і зниження дохідної частини бюджету, яке його супроводжує, може посилити економічну нестійкість. Дослідження податків у ракурсі руху агрегатних показників вимагає передусім з'ясування оптимального рівня оподаткування та їхнього впливу на збалансованість у приватному секторі.

З іншого боку, обсяг бюджетних надходжень визначається не тільки рівнем податкових ставок, а й залежить від змін розміру номінальних доходів. Це положення торкається насамперед податків доходно-прибуткової групи, що утримуються за прогресивними ставками. В умовах інфляції бюджетні надходження зростають швидшими темпами, ніж доходи громадян, що сприяє стабільності бюджету.

Отже, ідеї Дж. Кейнса дали початок новим методам теоретичного дослідження, що вписувались у концепцію "ефективного попиту". Це дало змогу вмонтувати рух податків у рух макроекономічних показників.

Кейнсіанські рецепти зайшли своє відображення в інституціоналізмі – течії економічної теорії XX ст., представниками якої були П. Самюелсон, В. Нордгауз, Дж. Гелбрейт, Т. Балог. Вказані економісти приділяли істотну увагу дослідженням можливостей фіскального регулювання економіки з використанням мультиплікативних ефектів податків та державних видатків [2, с.388-396].

У другій половині XX ст. окремі наукові дослідження в оподаткуванні дістали назву неоконсерватизму. Найвідомішим представником цього напрямку вважається М. Фрідман, який виступив за обмеження державного втручання в економіку тільки грошовою системою. За його розрахунками грошова маса має зростати щорічно на 4 % (даний показник обчислений тільки для економіки США), які включають: 3 % – приріст ВВП, 1 % – довготривале сповільнення швидкості обігу грошової одиниці. Така політика, на думку М. Фрідмана, повинна стимулювати підприємницьку й ділову активність. Цим своїм висновком автор опосередковано виступив за скорочення податкового тягара, чітку ув'язку між сумою сплачених податків та обсягом бюджетних асигнувань.

У середині 70-х років XX ст. розвиток виробничих відносин у країнах з ринковою економікою виявив суперечності кейнсіанських та інституціоналістських методів дослідження теорії податків і форм державного втручання. Передусім кейнсіанці, розглядаючи регулюючі властивості податків та, на вимогу часу, обстоюючи прогресію в оподаткуванні, а інколи й підвищення податків, не дали відповіді на питання про ступінь прогресії та максимальний верхній рівень ставок. За логікою, над окресленою проблемою повинні були працювати економісти, що в основі своїх поглядів мали індивідуалістські переконання, тобто представники неокласичної теорії: американські економісти – М. Уейденбаум, А. Бернс, Г. Стайн, У. Фелнер, Г. Уоліч, А. Лаффер; англійські – К. Джозеф, Дж. Хау, А. Селдон. Вони обґрунтовують думку про негативний вплив держави на розвиток економіки і вважають прогресивне оподаткування перешкодою для збільшення заощаджень. Обмеження заощаджень призводить до скорочення потенційно можливих інвестицій. Останнє ж заважає стійкому економічному зростанню [3, с.7-8]. Таке підґрунтя породжує прагнення неокласиків визначити граничну податкову ставку, перевищення якої означатиме як різко негативний економічний вплив, так і невдачу у соціальній політиці держави.

Крім того, теорію податків вони розглядають з позицій скорочення "державного тягара" – податки повинні сплачувати ті особи, які одержують від держави суспільні товари й послуги. Трансфери з бюджету населенню мають бути формою повернення податків. Податки, які сплачують підприємці, призводять до зростання витрат виробництва, інфляції, зниження продуктивності праці. Тому, на думку неоконсерваторів, треба звільнити приватну активність та ініціативу від державного податкового тягара.

Найбільшу популярність в науковій літературі неокласиків отримала податкова концепція А. Лаффера. Останній обґрунтував і графічно дослідив залежність між прогресивністю оподаткування, доходами бюджету, рівнем податкової бази у загальнодержавних масштабах. Разом з тим проведені групою Лаффера математичні розрахунки мали досить наближений характер. Причиною, на наш погляд, є принципова неможливість математизації процесів прийняття рішень в оподаткуванні. Адже податки мають дуже велику залежність від індивідуальних психологічних особливостей сприйняття кожного платника, які важко усереднити чи кількісно виміряти.

І все таки неокласики найближче підійшли до істини, характеризуючи реальні наслідки оподаткування як такого. Саме їхні рекомендації було використано під час проведення низки податкових реформ у західних країнах наприкінці ХХ ст., зокрема у США.

Розвиток податкових теорій західної фінансової науки свідчить про тісне взаємопроникнення та взаємодоповнення неокласичних та неокейнсіанських ідей. Наука про податки на сьогодні має досить значне теоретичне й методологічне підґрунтя, її принципи одержали глибоку й всебічну аргументацію, витримали перевірку часом, міцно вписалися до загальних положень фінансової науки. Найфундаментальніші з них стверджують: справедливість оподаткування означає, що розмір податку визначається розміром доходу, а ставка податку однакова для фірм та домогосподарств з однаковими доходами; ефективність податкових систем у державі визначається наявністю в ній інструментів, що стимулюють економічне зростання і підприємницьку активність; простота податкової системи знаходить своє відображення у доступності розуміння техніки розрахунку податків і ведення форм звітності.

Вдалими, на наш погляд, є спроби українських економістів сучасності синтезувати кейнсіанські та неокласичні теорії оподаткування. Вагомий внесок у розробку концептуальних засад функціонування податкової системи перехідного типу зроблено В. Андрущенко, О. Василюком, В. Вишневським, І. Луніною, О. Кириленко, К. Павлюк, Л. Тарангул, В. Суторміною, В. Федосовим тощо. Вказані автори розглядають податки як обов'язкові платежі юридичних і фізичних осіб, які дають змогу для утримання державних структур і фінансового забезпечення виконання ними функцій і завдань держави. Водночас не всі обов'язкові платежі, які надходять до централізованих грошових фондів держави, необхідно вважати податками. Крім податків в українській фіскальній практиці застосовуються поняття "плата", "платіж", "збір", "внесок". Характерними ознаками податків, які дають змогу відрізняти їх від інших платежів обов'язкового характеру, є безеквівалентність обміну та нецільовий

характер їх бюджетного використання. Крім того, грошові податкові потоки мають односторонній рух вартості від платників до держави.

Розуміння податку як обов'язкового платежу домогосподарств і фірм до бюджетів різних рівнів управління прийнятне тільки для практичних цілей. Будь-який податок, крім фіскальної та регулюючої дії, має ще й побічні, зовнішні для фіску соціальні наслідки. Тому податки доцільно розглядати не просто як економічну, а як суспільно-соціальну категорію. Суспільна ціна податків вимірюється втратою частки особистого добробуту конкретними платниками із переміщенням цієї частки через бюджет до всього населення держави. Еволюція фінансових знань про суспільний характер податків нерозривно пов'язана з теоретичною концепцією державних благ. Державні – це такі види благ, джерелом забезпечення яких є кошти державної влади. Ті блага, що є суспільними, не виробляються приватною економікою, а забезпечуються тільки державою. Причому, якщо держава – орган з виробництва незмінних суспільних благ, то ці блага реалізуються за споживчими цінами, рівень яких запроваджується за суспільною згодою. Ціною суспільних благ є податки, і оплата державних благ – єдине можливе використання податкових надходжень. Завдяки цьому між державою-виробником суспільних благ і суспільством досягається еквівалентна мінова угода "блага-податки" [4, с.41].

Сучасна теорія оподаткування розвивається в межах економіки суспільного вибору. Видатний її представник Дж. Б'юкенен у своїй роботі "Державні фінанси в умовах демократії" розглядає податки як прямі витрати громадян за надані урядом послуги, тому метод їхнього утримання може істотно вплинути на ставлення громадян до розширення чи скорочення обсягу наданих послуг [5, с.117].

Висновки Дж. Б'юкенена не можна вважати надбанням будь-якої з податкових теорій, які досліджують поведінку платника у сфері його приватної діяльності. Дослідник пішов далі, він вивчив поведінку суб'єктів оподаткування у суспільно-соціальній сфері.

Особливої актуальності в цьому контексті набувають наукові дослідження лауреатів Нобелівської премії 1996 року – професорів У. Вікрі (США) та Дж. Мерлі (Велика Британія). Перший поділяє суспільство на людей активних і працюючих та схильних до неробства. Останні втрачають свої потенційно можливі доходи і тим самим залишають державу без фіскальних надходжень. На цій підставі він приходить до висновку, що найбільший податковий тягар лягає на талановитих і працюючих людей. Тож задля сприяння прогресу доходи талановитих людей зовсім не повинні оподатковуватися. Другий доводить: щоб уникнути дестимулювання економічної активності, податки мають бути пропорційними і рівень ставки не перевищувати 20 відсотків. Обидва автори сходяться на думці, що високі податки у будь-якому разі призводять до неповного використання продуктивних можливостей платників. У кінцевому підсумку матимемо звуження потенційно можливої бази оподаткування та скорочення доходів бюджету [6, с.165].

Отже, підсумовуючи багатовіковий досвід дослідження місця й ролі податків у суспільстві представниками різних наукових шкіл, можна зробити

узагальнення: податки розглядаються як обов'язкові платежі, що використовуються для фінансування суспільних благ і послуг; є дієвим засобом фінансової політики держави для впливу на розташування ресурсів, перерозподіл багатства, суспільний вибір громадян у демократичному суспільстві.

В умовах економіки добробуту податки є безальтернативним за вагомістю джерелом формування доходів бюджету держави та багатофункціональним інструментом перерозподілу ВВП з метою соціального забезпечення громадян і досягнення стійкого економічного зростання. Податки встановлюються на законодавчому рівні, тому є демократичними за способом встановлення та обов'язковими за процедурою сплати. Предметом подальших досліджень можуть стати шляхи реформування податкової системи України відповідно до зазначених принципів.

Література

1. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Прогресс, 1978. – С. 155-157.
2. Самюелсон П.А., Нордгауз В.Д. Макроекономіка/ Пер. з англ. – К.: Основи. – 1995. – С. 213-219, 388-396.
3. Шаблиста Л.М. Податки як засіб структурної перебудови економіки: Наук. видання. – К.: Інститут економіки НАН України. – 2000. – С. 7-8.
4. Юрій С.І., Бескид Й.М. Бюджетна система України: Навч. посіб. – К.: НІОС. – 2000. – С. 41.
5. Демиденко Л.П. Розвиток теорій оподаткування вченими Заходу// Фінанси України. – 2004, № 5. – С. 117.
6. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу у ХХ столітті: (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). – Львів: Каменяр. – 2000. – С. 165.

УДК 331.56/57(477) Студ. Х.І. Куниш; асист. С.М. Лихолат – Львівська КА ПРОФЕСІЙНО-КВАЛІФІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розглянуто вплив професійно-кваліфікаційного рівня на розвиток суспільства.

Ключові слова: працевлаштування, оплата праці, умови праці, потенціал.

Stud. H.I. Kunysh; assist. S.M. Lykholat – Commercial Academy of L'viv **Professionally-qualifying aspects of development of economy of Ukraine**

In this article it was discussed the problem of the influence of a professional-qualified level on developing of the society.

Keywords: Employment, payment of labours, terms of labours, potential.

На сучасному етапі формування України постає проблема зайнятості населення з різним рівнем кваліфікації. Це пояснюється тим, що більшість висококваліфікованого населення знаходиться на обліку у службі зайнятості, чи виїхали за кордон через недостатній рівень оплати своєї праці. Цю проблему досліджували такі вчені як А.С. Криклій [1], В.М. Лич [2], А.І. Саввов [3], О.Г. Чувардинський [4], О. Яременко [5] та ін.

Минуле десятиліття характеризується тим, що більшість кваліфікованих працівників через складний стан економіки країни змушені були виїхати за кордон і працювати на збагачення інших країн. Так, справді, становище